

Párisi levél.

Páris. 1894. jul.

(Carnot elnök halála. Még egyszer a párisi consistoriumról és Roberty jeleléséről. Az orth. és liberalisok közti közeledés jelei. Látogatás a festők salonjában.)

Szerkesztő Ur!

Nem fog különösnek tetszeni, ha ama bűnös tett most is fájdalmas hatása alatt, mely minket oly mély gyászba borított, megemlékezem néhány szóban arról az emberről, a ki áldozatául esett. Mi francia protestánsok nagyon szerettük Carnot elnököt, mert nagyon becsültük. Nem tartozott a mi vallásunkhoz, de teljes bizalommal viseltetett azok iránt, a kik a protestantismushoz tartoznak. Feltétlen tisztelettel volt a lelkiismereti szabadság iránt, melyet semmi árért se kötött volna meg. Politikai cselekvés és magatartás tekintetében a népet részrehajlatlanságra és a legkifogástalanabb magavilentre szoktatta. De talán még sem ez volt, a miért a protestánsok annyira becsülték Carnot-t, hanem főleg az, hogy családi belső életében, a magán életben teljesen kifogástalannak mutatta magát. Családi élete példány élet volt. S elvégre magának is meg kellett ismerni, hogy az erkölcsi színvonal a protestánsoknál általában magasabb, mint másoknál és a protestánsok az erkölcsi emelkedettség-nél fogva büszkék voltak, hogy az államfőben igaz, becsületes, erkölcsös, egész embert tisztelhetnek. Szomorú végezetű halála is a legrendkívülibb részvétet keltette a protestánsoknál. Minden egyházban istentiszteleteket és imákat tartottak a családért és könyörögtek Isten vigaszáért. És ezt nem csupán külsőségből tették, hogy egy hiú szokásnak engedelmeskedjenek, hanem tették azért, mert mindenek szükségét érezték annak, hogy részt vegyenek az ő halála-okoza nagy fájdalomban. Az érzelmek kifejezéséül idézem, mit a lyoni consistorium irt özvegyéhez: „Asszonyom! a lyoni reformált egyház consistoriuma tiszteletteljes rokonszenvét fejezi ki kegyed iránt. A kegyed gyásza Franciaország gyásza és mi azt mélyen érezzük. Carnot elnök

történelmünk egyik legnemesebb alakja fog maradni és kötelességteljesítés közben és egy nemzeti ünnep fényében való halála nevét el nem muló dicsfényvel vonja bé. Fiai méltók fognak ily névre lenni; és kegyed, kinek belső jólléte széttöretett, e dicső mult emlékeiben és az égi viszontlátás reményében fog élni. Vajha Isten enyhítne fájdalmán, mert ily fájdalomban csak egyedül ő nála van vigasztalás; vajha megvalósítaná a nagy polgárnak a legdrágább óhaj-tását, hogy a midőn kegyeddel sirunk, őriztessék meg a haza és a köztársaság minden rendetlenségtől és veszélytől⁴.

A vidéki consistoriumok közül is több jelent meg képviselőileg a temetésen. A párisi ref. és lutheránus consistoriumoknak és a francia reformált egyházak központi tanácsának is ott voltak a képviselői. A temetési szertartások ünnepélyesek és nagyszerűek voltak, méltók ama férfhoz, ki csaknem hét éven keresztül becsületesen kormányozta Franciaország sorsát. Mekkora tiszteletet és mily érzelmet tanusított a temetésen a párisi és a vidéki nép! E néha oly könnyelmű, tiszteletet oly kevéssé érző nép könnyekig meg volt indulva, ama férfiu végtisztességén, kit ismerni és becsülni tanult. Jelen voltam a Thiers és Gambetta temetésén is. Nagyszerűek voltak azok, de Carnot-é ezeket is felülmulta. Minden sziv meg volt ragadva; a sokaság könnyezett emez annyira becsült ember elvesztése feletti fájdalom és a bűn feletti méltó harag miatt. Vajha népünk magába térne és visszatartaná magát ama hamis tanoktól, melyek minket az első száz esztendőök vadságába visznek vissza.

Nem végezhetem e fájdalmas tárgyról való megemlékezésemet a nélkül, hogy ne emlitem meg, hogy Carnot utóda, az új elnök Casimir Perier hasonlóan nagy erkölcsi értékű, kiváló ember. Maga Carnot is ő benne látta utódját elnöki hét éve lejártával.

— Ismét beszélnem kell a párisi consistoriumról, mely júniusban ujjal tanácskozott az oratoire-i lelkészség betöltéséről. A consistorium negyedszer is visszavetette a Roberty jelöltségét két szótöbbséggel. De az ülésnek még nem ez a nagyobb nevezetessége. A mi szokatlan és botrányos, egy más lelkészt nevezett ki, olyant a ki sem maga nem jelentkezett, s a kit a presbyteri tanács sem jelelt. E merénylet előtt a kisebbség odahagyta az ülést, tiltakozva a törvénytelen ség ellen. S a mi nevezetes, hogy az ülésből távozó kisebbség tagjai közt a párisi egyháznak legismertebb orthodoxai találtak, mint Th. Monod, Alfréd André stb. Lehet, hogy a többség nem reményli, hogy a minister meg fogja erősíteni a törvénytelen uton tett kinevezést. Csakhogy a harcot folytatni akarja; nem akar azzal a

gondolattal megbarátkozni, hogy eme központi egyház az orthodoxiától meneküljön. Mondjuk meg azt is, hogy az a lelkész, kit az orthodoxok az ő tudta nélkül neveztek ki, kijelentette írásban, hogy a kinevezést nem fogadja el. A párisi orthoxoknak ez eljárását magok az orthodoxok sem helyeslik. Ime mit mond egyik lapjuk: „E határozathoz nem szükség magyarázatot írni. Adjuk azt úgy a milyen, az egyház bámulatára. De nem hallgathatjuk el attól való félelmünket, ha nem lesz-e e szavazás új harcoknak kiindulása. A tekintélyek szellet vetnek, s vihart arathatnak, mely őket fogja verni. Kell-e, hogy mondjuk, hogy minő tisztelettel adózunk a bátor kisebbségnek, mely a legmagasabb mértékben érezheti, hogy vele van a jog és igazság? Üdvözljük emez orthodox és eme liberalis barátainkat s biztosítjuk, hogy mi az ő álláspontjukon vagyunk.“ Csak egyetlen orthodox lap kísérelte meg, hogy a consistorium határozatát igazolja, de ez is oly bonyolult és ellenmondásos módon, hogy látszik, hogy nem tudta, hogy miként gázoljon ki a kérdésből. A presbyteri tanács tovább is megmarad Roberty mellett, s valószínű, hogy az ügy mégis az ő kinevezetésével fog végződni.

— A párisi orthodoxoknak magatartását nem mindenütt követik. Jeleztem is már más alkalommal, hogy vannak jelek, melyek az orthodoxok és liberalisok egymáshoz közeledésére mutatnak. S ez főleg az ifju nemzedék érdeme. A *jobboldali* és *baloldali* ifjuság már eljutott oda, hogy a két pártnak lehet egy uton haladni egymás mellett. És ezt nemcsak mondják, hanem valósítani is igyekeznek. Tényleg a Montauban-ban megjelenő „La vie nouvelle“ az, mely teljes meggyőződéssel s fáradhatlanul küzd a kibékülés és a közös zsinatban való egyesülés mellett. Szerkesztője orthodox egyén, de nem bigott, hanem olyan, ki a meggyőződések különtéleségének helyet ad. S a lapba mindkét pártból jeles egyének dolgoznak, és céljuk a hivatalos zsinatot elékészíteni. S hogy az eddig nem sikerült, az csak a consistoriumokon mulik és nem az egyéneken. A másik jele a közeledésnek, a „La vie Chretienne“. Ennek a szerkesztője Trial, egy nagyon szabadelvű és befolyásos, kedves író volt s e Szemle a mérsékelt liberalismusnak képviselője. Most a Revue Chretienne-el olvadt egybe, melyet Pressensé alapított volt s jelenleg F. Puaux lelkész szerkeszt. A Revue Chretienne orthodox színezetű, de modorában egészen a Vie chretienne-t követi. Nem annak-e ez a jele, hogy mindkét pártban érzik, hogy a hitnézeti különbségek nem oly nagyok, s hogy a gyakorlati élet közös kell hogy legyen. A világiak e mozgalmaknak különösen örvendenek, mert óhajtják a kibékülést.

— Ha úgy tetszik tegyünk egy rövid kirándulást a festők salonjába. Ismert dolog, hogy a festőknek most két salonjuk van, az egyik Champ de Mars-on, a másik a Champs-Elyseès-en. Én tulajdonképp két vagy három vallásos tárgyú képről akarok szólni, melyek nagyon érdekesek, melyek a látogatók figyelmét megragadták és a melyekről a kritikusok is nagyon jó véleménynyel vannak. Mindenekelőtt hadd beszéljek egy magyar festő, Brozik kitünő képéről. Az egy hussita gyülekezethen végbemenő urvacsorai jelenetet ábrázol. Ez tehát az urvacsorának két szín alatti kiosztása. Az előtérben áll jobbra Huss János, a mint a poharat megáldja. Hatalmas alak, arczán a szabad hit és kegyesség kifejezésével. Melette a hívők, egy része ülve, másik állva, másik meg térdreborulva. E csoportozaton szelid és mély vallásosság ömlik el. Mily erős intuitióval juttatta a művész itt kifejezésre a vallásos érzelmet! Mily öröm dereng az arczokon, mely a bensőből sugárzik, s mely azokat megvilágítja és tisztán mutatja, hogy mennyire boldogok, hogy az urvacsorával az ő hitük szerint élhetnek. Igen, ilyeneknek kellett lenni eme kegyes és lelkiismeretes hívőknek emez áldott pillanatain a hitjavítás hős korszakának! A festő jól érezte és jól adta vissza a lélek amaz állapotát. Az ember a kép előtt gondolkozva áll meg. Az egész mű arányosan van megalkotva; a színek nem kápráztatják a szemet; semmi fénylő pompát nem alkalmaz arra, hogy kifejezzen. Az egész mérsékelt, öszhangzatos és valóban vallásos. Ismétlem, hogy e mű gondolkoztat és megindít. És teljesen igazolt az a vélemény, „hogy az, ha nem a legjobb vallásos tárgyú festmény, de mindenesetre egyike a legjobboknak, melyeket a Champs-Elyseès-i salonban kiállítottak.“ Ez az én véleményem is.

A Champ de Mars salonban vallásos tárgyú festmény: „a kereszt utja“, Jean Berandtól, a ki eltekintve a művészi értéktől, egy nagy eszmét fejez ki a képbén. Egy meredek halommal állunk szembe, Jézus a kereszttel terhelve kinnal megy a szakadékos oldalon, elgyengülve a kereszt sulya alatt, s leverve főleg az erkölcsi fájdalomtól. Mellette két oldalon a sokaság; balfelől durva alakok, kik ökleiket mutatják a szent áldozatnak, sőt csúfolják és szidalmazták, materiálisták, dobzódók és kicsapongók, kik semmit sem akarnak hallani szellemi dolgokról; jobbfelől egy másik csoport, csakugyan a társadalom minden osztályainak képviselőiből, különböző magatartással, de ugyanazon mély megindulásban, kik biztató és elismerő tekintetekkel néznek Jézus felé. Erőszakos eljárás a fájdalom emberének kíséretében e két csoportot szembeállítani. Semmi kétség benne,

hogy a festő azt a módot akarta megmutatni a maga meztelen igazságában, melyen a világ a Jézust tekinti. Hogy ez volt a gondolata, ez abból is megtetszik, hogy a sokaságot egészen ujkori öltözetben jeleníti, mit részemről sajnálok. Én sokkal inkább szerettem volna, ha hű marad a helyi körülményekhez. Különben a kép nagyszerű hatást idézett elé. Fontanès lelkész a festmény eszméjéből kiindulva tartott egy nagyszerű beszédet, milyent rég nem hallottunk.

Ugyanazon salonban van egy a maga nemében ritka munka, mely egy egész külön szobát foglal el. Ez „Jézus élete“ Tissot-tól. E munka 270 finom kivitelű aquarel-festményből áll, melyhez még annyi fog jönni, hogy együtt 350 lesz. A festő a Jézus életét akarja ezekben adni, az evangeliumokat és a hagyományt követve. Jézus életének különböző jeleneteit ugyanazon természeti, valóságos környezetben akarta visszaadni, melyben lefolytak. Ezért több évet is töltött Palestinában, hogy tanulmányozza a helyeket, kilátásokat és öltözeteket. Mindezek nem egyformán sikerültek ez aquarelekben, nem úgy véve mint festményeket, hanem mint visszahozott épizodokat; némelyik a groteskhez jár közel, például a kísértés eseménye, mikor az ördög a Jézust a templom tetejére viszi és még egy néhány. Hiba az is, hogy Tissot azt hitte, hogy kötelessége hagyományos Krisztust festeni, szőke és izléstelen hajjal s ittasult és határozatlan szemekkel, a melyben semmi sincs a sémi jellegből. Az önök kitűnő Munkácsyja a „Krisztus Pilatus előtt“-ben jó és szép példát adott, midőn a közönséges, mindennapi görög Krisztus eme hagyományos fogalmával szakított. De ezek mellett el kell ismerni, Tissot munkájában szép dolgok vannak, sőt vannak mesterművek is, mint például az, melyben Jézusnak a tengerparton való predikálását jeleníti. Azonkívül, hogy a Jézust környező sokaság oly természetes és oly beszélő állásban van elrendezve, a hely is remekül van megfestve, hol a tenger, a halmok és a tengerpartja összhangzatos egészet alkotnak. Még megemlítem azt is, mely Jézust a Tiberiás tó partján ábrázolja, a feltámadás után, a mint tanítványait hívja, a kik egy hajóban vannak, a parttól bizonyos távolságban. Mily kedves és megragadó költészet van e kicsiny képen! Szóval Tissot munkája, ama jelenetek kihagyásával, melyek a vallásos érzelmet nekünk protestansoknak sértik, nagyon értékes „Jézus élete“, telve erkölcsi emelkedettséggel és vallásos érzellemmel. S ez vigasztaló ama trivialis és esetlen képek mellett, melyekből oly nagy számmal találunk a salonban kiállítva. És még a vallásos tárgy festmények között is vannak olyanok, melyek visszatetszők, milyen a többek közt „Les Stigmatés“ Haecker festőtől.

Ez egy apácát ábrázol czellájában; a test visszafelé fordítva; a testet bőjtők emésztik és az arcz kinézése ólomszürke, a lábakon és kezeken véres nagy foltok, melyek az öltözet fekete alapján elélátszanak és az arcz ólomszínét még inkább szembetűnővé teszik. Valóban kinos e képet nézni. És mennyi más hasonló kép van itt, melyek a középkori katholicizmust idézik emlékezetünkbe.

Akartam még írni egy fontos tételről is, mely a párisi theol. facultáson ezelőtt néhány héttel tárgyaltott a „zsidókhöz írt levél“-re nézve, de azt éppen fontosságáért a jövőre hagyom.

CHARRUAUD.

„Jézus ismeretlen élete.“

Jézus életére vonatkozólag igen érdekes felfedezést tett közelebről Notovits Miklós, orosz kutató, tibeti utazásában. Fölfedezéséről most könyvet adott ki, mely e cím alatt: „*La vie inconnue de Jésus Christ*“ Párisban jelent meg, s melyről német lapok részletesebb tudomást vettek. Notovits egy Buddha-kolostorban, Himis nagy templomában, Ladak tartomány fővárosa, Leh közelében találta Jézus történetének e leírását, kit „*Issa*“ próféta néven a buddhisták által, mint Buddha Incarnatiója tiszteltetik. E leírás „két nagy régi papir-tekercesen, megsárgult leveleken állott.“ Notovits egy tolmácssal lefordíttatta magának a Páli nyelven írt szöveget, s tartalmát azonnal leírta.

Notovits sokat tépelődött, vajjon közre adja-e a kéziratot, vagy ne? S nem tudván magát elhatározni, a tudós világhoz fordult, s más tekintélyek közt, Renánnak is megmutatta a kéziratot, a ki azt az ajánlatot tette, hogy adja át neki s ő az akadémiában felolvasást tart róla. Notovits át is adta, de időközben meggondolkozott, hogy ha elfogadja a Renan ajánlatát, neki nem marad egyéb, mint pusztán az, hogy a kéziratot megtalálta, és a közzététel s a magyarázat dicsősége mind a „Jézus élete“ kitünő írójáé lesz. Ezért elhatározta, hogy ő közli. Egy udvarias levélben azért visszakérte a kéziratot azzal a kijelentéssel, hogy lemond a reá nevére nagyon is megtisztelő ajánlatról. De mivel a kitünő író érzékenységét nem akarta sérteni, várt bekövetkező haláláig, a mikor aztán azt a fennemlített könyvben csakugyan közreadta.

Az életirat tartalma a következő:

„Reszketett a föld, sirt az ég a nagy romlás fölött, mely Izraelben bekövetkezett. Ott az igazságos *Issát*, kiben a mindenség lelke trónolt, kinozták és megölték. A kereskedők, a kik Izraelből jöttek, a következőket beszéltek róla.“ Ezután Izrael népének rövid története és ősi hazájokból való kétszeres kiűzése következik. Mózes prófétát *Mossának* és a nagy Pharaó fiának mondja. Miután Juda országának a rómaiak által való meghódítását leírja, így folytatja:

Ebben az időben jött el a pillanat, midőn Isten elhatározta, hogy magát emberi lényben megtestesíti, hogy a megtévedt emberiségnek a tökéletesség utját megmutassa. Élt ott egy szegény, de kegyes család. Isten megáldotta annak első szülöttjét és őt eszközéül választotta. *Issa*, így nevezték őt, már korán el kezdett az egyedüli és láthatatlan Istenről beszélni s a bűnösöket megtérésre inteni. Az